Dr MILKO POPOVIĆ

IZBOR IZ
ŽUMBERAČKIH ELEGIJA
I OSTALIH PJESAMA
JOVANA HRANILOVIĆA

U ZAGREBU 1934.

IZBOR IZ

ŽUMBERAČKIH ELEGIJA

I OSTALIH PJESAMA

JOVANA HRANILOVIĆA

UREDIO I UVOD NAPISAO

DR MILKO POPOVIĆ

IZDANJE „ŽUMBERAČKIH NOVINA“

U ZAGREBU 1934.

TISKARA NARODNA PROSVJETA, ZAGREB TRENKOVA UL. I

JOVAN HRANILOVIĆ

Jovan Hranilović rodio se u Kričkama, godine 1855. Njegov otac bio je grkokatolički župnik u tom malom mjestu sjeverne Dalmacije, a rodom Žumberčanin. Poslije je bio premješten u Žumberak, pa je Jovan jedan dio djetinjstva proveo u rodnom kraju očevu.

Gimnaziju je svršio u Zagrebu, a teologiju u Beču; oboje kao gojenac grkokatoličkoga sjemeništa u Zagrebu. U gimnaziji mu je bio profesor Franjo Marković, a u Beču je, uz teologiju, slušao također predavanja znamenitoga slavista Miklošića i filozofa Brentana.

Kao svećenik opet je došao u Žumberak na župu, gdje je službovao od 1879. do 1887., u glavnom u Radatovićima.

Tu je on, već kao književnik sa nekim iskustvom, ponovo osjetio ljubav prema rodnome kraju, na koju je svaki Žumberčanin već svojim porijeklom preodređen još više nego drugi planinci, i plod toga plemenitoga osjećanja bile su Žumberačke elegije, zbirka pjesama s kojima je najviše izišao na glas.

Iz Žumberka je Hranilović bio dodijeljen biskupiji u Križevcima, ali tu nije dugo ostao, nego je poslan na župu Rusinima u Bačku. Godine 1883. postao je župnikom u Novom Sadu, i tu je, uz jedan prekid, ostao sve do svoje smrti.

Taj prekid nije bio dobrovoljan, i došao je Hraniloviću kao posljedica pritiska koji je, u vrijeme vladanja Kuenova, stalno i neopazice vršen da se umanji njegova djelatnost, i značenje što ga je imao u književnom i javnom životu.

Tako je Hranilović godine 1898. napustio župu i došao u Zagreb za urednika Obzora. Slijedeće godine preuzeo je uredništvo Vijenca, i uređivao ga 1899. i 1900. godine. Umro je godine 1924.

Hranilović je prvenstveno lirski pjesnik; pisao je i novele, ali samo u prvo vrijeme. Velik dio njegova književnog rada čine rasprave i ocjene o književnim ličnostima, djelima i književnim pojavama. Taj njegov rad dokazuje da je stalno i pomno pratio naš književni razvoj i uticao na njega, kroz četvrt stoljeća.

Pisao je još članke o općekulturnim pitanjima, i naročito političke članke.

Najviše je radio u Vijencu i u izdanjima Matice Hrvatske, te u Obzoru; zatim u časopisima novoga pokreta osamdesetih godina, te u izdanjima Matice srpske.

Jovan Hranilović pripadao je onom mladom naraštaju osamdesetih godina koji je u ime novoga književnoga smjera, u ime realizma, zapodio odlučnu borbu protiv romantike.

Već se prije pokazalo da ta borba nije laka zbog toga što je predstavnik romantike bio August Šenoa, koji je u svakom pogledu imao vrlo jak položaj u književnosti. On je bio urednik Vijenca, velikoga i glavnoga časopisa, i značio je toliki uticaj u književnosti da su se protiv toga morali boriti mladi književnici i sami u sebi. Zbog toga, da bi se osamostalili, oni su najprije osnovali jedan svoj časopis. To je bio Hrvatski dom, izašao godine 1877. Ali jer se doskora i tu osjetio uticaj Šenoin, odijeli se jedna skupina književnika, a časopis druge godine izlaženja propada. U ime ove skupine osnovao je godine 1880. Ante Kovačić zajedno sa Nikolom Kokotovićem i Jovanom Hranilovićem časopis „Hrvatsku". To je znak da je Jovan Hranilović u prvo vrijeme svojega književnoga rada zadobivao velik ugled u književnosti.

No taj ugled nije imao samo najuže književno značenje, jer ni književni smjerovi, tada, nisu imali samo književno, nego i jako političko i općedruštveno

značenje. Onaj ruski realizam sedamdesetih godina koji su predstavljali Černiševski, Dobroljubov i Pisarev, a koji je naročito uticao na realizam kod Srba, bio je izrijekom istaknut kao socijalnopolitički realizam.[1] Za realizam kod Hrvata značajno je da na njega nisu znatnije uticali vanumjetnički, to jest politički i općedruštveni zadaci, osim u nekim pojedinim slučajevima, kao na primjer kod Harambašića — nego je, obrnuto, književni realizam više davao obrazloženje političkom pravcu oblikujući ga tako. To je, ujedno, odlika toga realizma. U realizmu kod Srba, pored borbe protiv političke uprave kralja Milana, bila je istaknuta i socijalna oznaka, to jest i borba protiv malogradskih i seoskih kapitalista-lihvara, upravo onakva kako je u književnosti predstavlja Milovan Glišić.

Realizam urodio je kod Hrvata najobilnijom prozom, a razvoju pjesništva nije prijao. Mislilo se, naime, da se realizam protivi lirskopjesničkom zanosu, te su pjesnici stalno bili u traženju izraza.

Pjesništvo toga vremena predstavljaju August Harambašić, Hugo Badalić, Jovan Hranilović. Oni su samo u stilu realisti, a osnovno raspoloženje je u sve trojice romantičko. A to upravo znači da se oni služe realističnim stilom da bi pojačali nasuprotnost između svojih težnja i nesavršene stvarnosti. Harambašić je od njih najjači realist u stilu.

Hranilovićeva težnja je uvijek romantička: sveđ viša, i neograničena, samo su građa i stil više ili manje realistični. Opis, događaj, uvijek na osnovi neke čeznutljive težnje za većim savršenstvom, vezane ponajčešće sa razmatranjem, glavne su osobine njegova pjesništva. Razmatranje je općenito i unaprijed oblikovano, i često preko svih granica pretrpano.

U Žumberačkim elegijama toga razmatranja najmanje ima, a gdje dolazi, njime on, ujedno, hoće jače da izrazi elegičnost pjesama. U ime toga mora, na tim mjestima, da bude neiskren sam prema sebi,

[1] Taj realizam treba razlikovati od onoga koji su, u isto vrijeme, predstavljali Tolstoj i Dostojevski.

te pjeva o Žumberku kao o kraju u kojem još malo šta ima osim kamen i nevolja. To on čini, doduše, iz velike ljubavi prema rodnom kraju, ali, iz općenitijih razloga, ta su mjesta u ovome izdanju ipak ispuštena.

O vrijednosti razmatranja za pjesništvo, Hranilović je stekao previše pohvalno mišljenje, jer ga njeguje — a to mišljenje bilo je u izravnoj i neizravnoj vezi sa naukom formalne estetike, koja je prvenstveno tražila načelo i formu, to jest da izraz prvenstveno služi načelnoj misli i formi.

„Žumberačke elegije" kao cjelina jesu najljepše njegove pjesme. U njima on pjeva o stvarima, pojavama i događajima koji Žumberak naročito označuju. Milina pjesničkoga doživljaja izražava se u elegičnom vidu: dok pjeva o značajnostima života u Žumberku, javlja se zatim i žalba što taj junački i ponosni narod živi u tako krševitom i neplodnom kraju. Na jednom mjestu, u prvoj elegiji, on vidi Žumberak u čeznutljivoj slici iz pradavnih vremena: kako njime žubore potočići, miriše cvijeće.

U pjesmi Dragomu Žumberku, koju je ispjevao iza dvadesetak godina otkako je ostavio Žumberak, on, u čaru same uspomene, žali za lijepim časovima što ih je proveo u tom svježem i blagom planinskom kraju, i želi da bi se u svojoj starosti povratio u njega. Prema tome je i ta pjesma elegija, i, k tome, još najizrazitija; sadržaj joj je sličan Gregorčićevim pjesmama u kojima on pjeva o čežnji za svojim planinskim rodnim krajem. Ta pjesma je ujedno najljeopši završetak Žumberačkih elegija.

Među ostalim Hranilovićevim pjesmama vrijedne su izbora ove: Majci, Bez vjere, Seljak, Smrt.

U prvoj pjesmi, pokretan mišlju da je majka još savršenija nego što su naše težnje, on nalazi i opisuje sliku majke tako da u nama pobuđuje osjećaj topline i uzvišenosti. Ali i ta slika zahvaljuje svoj postanak Žumberku. Naime, u Žumberku se čuje izreka od mila: „Oj majčice, moja bijela crkvičice", koja je poslužila kao osnova toj pjesmi. I u Žumberačkim elegijama, i to na kraju druge elegije, Hranilović pjeva:

„Snij, majčice, miljenice,
Bijela moja crkvičice."

Ali ništa od svega ovoga ne djeluje nepovoljno na vrijednost pjesme Majci. To je vrlo lijepa pjesma.[2]

Pjesma Bez vjere vrlo je označna za njegove pjesme koje pjevaju o predmetima vjere. U njoj nema ništa prokletničko, nego — kao u duhu Franje Asiškoga — tu je samo doživljena djelotvornost vjere, djelotvornost koja ne poništava, nego podiže.

U pjesmi Smrt istaknuta je i socijalna oznaka. Ovu pjesmu sam je pjesnik razvrstao kao epsku, ali ona je prvenstveno lirska pjesma. Za potrebe sistematike može se ona označiti kao lirsko-epska pjesma, ali na razvoj pjesništva može vrlo nepovoljno da djeluje ako se misli da događaj u lirskoj pjesmi nije ono što se prvenstveno traži od čistoga lirskoga pjesnika. U tom pitanju je odlučno da su gotovo sve narodne lirske pjesme romance. Tako i među Hranilovićevim pjesmama: gdje god se javlja događaj, mjesto opisa, tamo se već može govoriti o nekoj vrijednosti pjesme. Pjesma Smrt treba, prema tome, da se smatra baladom.

Pjesma Seljak najbolje predstavlja njegove pjesme koje imaju socijalno obilježje.

Na Hranilovićev izraz djelovala je nešto i narodna lirska pjesma, i to žumberačka. Najpoznatija žumberačka pjesma uzeta je čak za osnovu cjelokupnoga pjesničkoga doživljaja u petoj pjesmi Žumberačkih elegija. Neke žumberačke izreke, u kojima se briše granica između pjesme i proze, Hranilović uzima za pokretnu misao svojih pjesama. Tako u trećoj pjesmi Žumberačkih elegija izreku: „lijepa moja gorice zelena"; a u zbirci Podunavčice, u pjesmi Svetište slobode, izreku: „Goro moja, puna li si lada, Srce moje još punije jada" — samo u ovom drugom slučaju bez ikakova unutarnjega sklada.

[2] Naknadno sam dobio u ruke Antologiju novije hrvatske lirike, koju je nedavno izdao d-r Mihovil Kombol, pa vidim da se u njoj nalazi ova pjesma.

No, najveće značenje zadobio je Hranilović po Žumberačkim elegijama. U književnosti je to značenje bilo tim veće što su pjesnici, jednostrano shvaćajući realizam, stalno bili u traženju izraza — isporedi sprijeda stranu 5 — a Hranilović je, u Žumberačkim elegijama, taj izraz donio u punoj njegovoj vrijednosti. Nije taj izraz, u osnovi, bio ništa novo, jer je elegično nastrojenje značajno i za Harambašića i za Badalića, ali baš zbog toga, jer su naročito odgovarale tobožnjim zahtjevima realizma, i ujedno pogađale romantički ukus, one su se općenito svidjele, i bile mjerodavne.

„Žumberačke elegije" imale su veliko značenje i za sam razvoj pjesnikov, naročito za njega kao rodoljubnoga pjesnika. Cijelo njegovo rodoljubno pjesništvo ima jako elegično obilježje. On i bira takve sadržaje koji i sami o sebi elegički govore — kako pokazuje njegova zbirka pjesama Na solinskim razvalinama.

Koliko se, pak, radi o užoj vezi koju, nasuprot drugim pjesmama pokazuju baš pjesme rodnom kraju i rodoljubne pjesme, veza je i prirodna, jer se te pjesme upotpunjuju i pripadaju zajedno. Nema, naime, ljubavi prema domovini i narodu koja bi u isti mah oporicala ljubav prema rodnom kraju ; u protivnom slučaju rodoljublje postaje lažno prema sebi ili i prema drugima.

Na taj način djelovale su Žumberačke elegije i na Kranjčevića, koji je pod tim dojmom, vrativši se jednom prilikom u svoj rodni grad Senj, ispjevao Uskočke elegije.

U toliko je, dakle, Hranilović služio za ugled i Kranjčeviću, u njegovim rodoljubnim pjesmama, samo što u Kranjčevića nema ni traga maniri samoj o sebi.

Unutarnju vezu sa Hranilovićem, Kranjčević je mogao naći i po tome što se u Hranilovićevu pjesništvu ističe socijalna oznaka, što je u ono vrijeme sasvim neobično, pa Hranilovića u tom pogledu treba smatrati prethodnikom Kranjčevićevim.

Konačno, Hranilović je, kao rodoljubni i religiozni pjesnik, uticao i na pjesnika savremene katoličke književnosti Ivana Šarića, sadanjega nadbiskupa sarajevskoga.

Dakle, u cijelosti: Jovan Hranilović može se smatrati glasnikom[3] stilskorealističnoga[4] pjesništva, a uticao je i na pjesnike novijega književnoga pravca.

U novelama, kao i u njegovom naučno-ocjenjivačkom radu, vidi se, da Hranilović, uz potrebu više težnje koja ima da dođe do izraza u umjetničkom sadržaju, ne može da upozna estetsku upotrebljivost ružnoga, misleći da bi ružno moglo da pokvari čitaoca. To nije označno samo za Hranilovića, nego i za cijelu dotadanju književnost.

Naprotiv, predstavnici savremene književnosti[5] ustali su uopće protiv toga, da književnost „kvari" ili „poučava" — što, dakako, ne mora da vrijedi za svaki slučaj — i tako se razvila borba između „starih" i „mladih".

Kao i nekad, u prvo vrijeme svojega književnoga rada, tako je i sada, pri kraju, Hranilović opet zahvatio u borbu, dobivši za neko vrijeme i uredništvo Vijenca u ruke. U toj borbi on je više izgubio nego što je pravedno, a to mu njegovi zemljaci, u ime zajedničke ljubavi prema Žumberku, sada vraćaju.

D-r Milko Popović

---

[3] Za književnike koji u književnosti predstavljaju više načelni, ili programski, ugled — naziv glasnik utvrdila je savremena književnost.

[4] Ovaj se naziv sam nadaje dok jedincatom riječju treba označiti razdiobu između stila i književnoga smjera, razliku, koju u drugom slučaju kazuju dvije riječi — kao u slučaju idealizam — romantika. Razliku u prvom slučaju savremena književnost označuje riječima realizam — verizam, koje bi trebalo općenito primiti.

[5] Savremena književnost označivana je dosada sa četiri imena: artizam, Moderna, Savremena, larpurlar. Ali nijedno od njih nije bez prigovora. Prva tri ne mogu se uzeti iz općih razloga, a četvrto ima prizvuk obezvređivanja.

UREĐENJE

„Žumberačke elegije" štampane su u ovome izdanju sve osim prve, devete, i desete, te prve kitice iz druge, i posljednje dvije kitice iz dvanaeste elegije. Pjesme Dragomu Žumberku i Bez vjere uzete su iz zbirke Jesenčice, koja je izašla u Hrvatskom Kolu Matice Hrvatske za godinu 1908. ; pjesme Majci, Seljak, Smrt iz Izabranih pjesama, koje je izdala Matica Hrvatska godine 1893.

Iz pjesama su uklonjene sve oznake staroga pravopisa, ali, dakako : ukoliko su one samo oznake pisanja. U ovome izdanju nema više pisanja „ie", „gj", „dj". Provedeno je fonetičko načelo o međusobnom odnosu između konsonanata, te su ispravljeni oblici na primjer : sladka, izčupat, otče, ustne, šaptnu. Oblik „upletci" trebao je, u ovom slučaju, da bude ostavljen, po načelu da ništa ne smije da smeta jasnoći u čitanju, u čitkosti — dakle zbog toga da se sa oblikom „upleci" ne bi mislilo da je to nekakva nerazumljiva dijalektička riječ. Oblik „uzželjkuje" pravilan je po svakom pravopisu, da se označi da riječ nije složena sa prijedlogom „u", nego sa prijedlogom „uz" ; vidi bilješku na strani 28. ; — druga je stvar da li je ovaj slučaj tvorbe potreban.

Ispravljene su pravopisne pogreške koje su posljedica naučenosti ; to jest pogreške koje bi sam pjesnik ispravio. Takve su, na primjer, najprije ove : snjim, nadamnom, crven-kapa (mjesto „crvenkapa") ; nahudit, zahrdjala, svjetlo, koljevka. Zatim one koje nisu došle ni po kakvom širem zakonu živoga jezika, nego slučajno — kao na primjer : hinjba, odnihala, kriepkog, lože (mjesto „ložje"), k čemu (mjesto „čemu"), gledjuć. Koliko je na primjer ovaj posljednji oblik slučajan, vidi se i po tome što i sam pjesnik na drugom jednom mjestu upotrebljava „gledi". Dakle je s tim ispravkom zapravo samo ujednačen oblik.

Tako su ispravljeni i oblici za dativ i instrumental plurala kao što su na primjer : ljudem, žulji, sretnimi — jer je njihova književna upotreba u drugoj polovici 19. stoljeća bila sasvim slučajna, i umjetna — došla po zabludi jedne škole, zapravo jednoga čovjeka. Iz istih razloga ispravljeni su i stari gramatički oblici za lokativ plurala, koje je Hranilović sam načinio — tako na pr. lokativ „na grudiju njenih". Ostavljeni su samo neki lokativi koji se u Žumberku još govore, i to zbog naročite veze što ju pjesme imaju sa tim krajem.

Tako su ostavljene i dijalektičke osobine kakve se vide u oblicima : u suzah se sjaje, sniju, crniji.

Svagdje je paženo da ispravci ne naude stihu.

U pisanju „ije" stavljen je apostrof samo onda ako se „ije" inače uvijek izgovara kao dva sloga ; tako u primjeru „dv' je". U drukčijim slučajevima nije potrebno razlikovanje, jer se „je" — postalo od glasa jat — silom ritma može da izgovara kao jedan ili kao dva sloga.

Gdje je u infinitivu ispušteno krajnje „i", nije stavljan apostrof po jednačenju sa pisanjem futura.

U slučajevima gdje mjesto „ao" stoji „o", znak dužine stavljen je na „o" kad je ono doista dugo — dakle bilježeno je : digō, pakō, ko.

U dva slučaja trebalo je riječ obilježiti naglasom ; u slučaju „bolja" iz općih razloga, a u slučaju „on", vidi stranu 31., iz metričkih.

Konačno, bilo je i štamparskih pogrešaka. Za neke pravopisne pogreške nije sigurno nisu li možda i samo štamparske.

Pored svega, vrlo važno mi se činilo da uredim izdanje po načelima fonetičke interpunkcije, i to bez ikakvih odstupanja od tih načela, kakva odstupanja čini službeni pravopis — jer mislim da etimološka interpunkcija može nepovoljno da djeluje na razvoj stila.

UPOTRIJEBLJENA DJELA

D-r Dragutin Prohaska : Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti, Zagreb 1921.

D-r David Bogdanović : Pregled književnosti hrvatske i srpske, II 2., Zagreb 1916.

Ante Petravić : Studije i portreti, Zagreb 1905.

Mate Ujević : „Jovan Hranilović", Spomenica za godinu 1934. d-ra Janka Šimraka.

IZ „ŽUMBERAČKIH ELEGIJA“ [6]

I.

Kud te oko tamo nosi
Po vrletnoj gorskoj kosi,
Gledeć kako po visinah
Popadala srebrenina ?
Da l' su gorski lijeri bijeli,
Il golubi, il anđeli,
Svagdje brdu na vrhuncu,
Na božjem se grijuć suncu ?
Nu pristupi pak se divi :
To golubi nisu sivi,
Već crkvice bijele, male
Po vrhuncih popadale.

Glej : raspelo posvećeno
Na raspuću svakom eno ;
Uza svaku kapelicu
Ko kolijevka uz majčicu
Selsko groblje tiho, milo
Svoja krila raskrililo.
Bijedan narod, istina je,
Al šta ima, Bogu daje :
Svoje suze, svoje vaje,
Tople srca uzdisaje,
I molitvu skromnu, vruću,
I dušu si umiruću.

---

[6] Pjesnik u svojim objašnjenjima, na kraju zbirke kaže, da mu je za predmet pjesničkoga doživljaja u ovoj pjesmi poslužila svadba žumberačka.

Što to zvoni tako milo
Ko anđelsko toplo krilo ?
— De pogledaj gorske svate,
Mladoženju k crkvi prate ;
Čudnu pištac[7] pjesmu svira,
Starom svatu srce dira ;
Mladoženja jaše treći —
— Kapetan mu moraš reći —
Dva djevera ko dv'je zvijezde
Sa doktorom za njim jezde ;
Podcikuju puške male,
Noge konjem poigrale.

Tekar mlade nigdje nema — ,
Da l' ju majka jošter sprema ?
— Prošena je sad nevjesta,
Otmica već davno presta.
Već ju vide iz daleka
Gdje pred crkvom nujno čeka ;
Ispod guste maramice
Ne vidiš joj trepavice ;
Dolama joj pomno skriva
Drhtaj grudi, srca živa,
Ljubavi joj krijuć tajnu,
Budućnosti sreću sjajnu.

Na amvonu sred kapele
Kraj trapeze male, bijele
Božji mirno čeka sluga,
Brada grud mu krije duga ;
Trevnik drži on u ruci
Sa slavjanskim svetim zvucim,
S kojih zlatom slovo zvoni,
I u srce ljudma roni.
— Vjenčani su mladi veće,
U rukuh im drhću svijeće ;
Što l' to znači ona kupa ?
— Jad i sreću dijelit skupa.

---

[7] Vještak koji svira, ili pišti, u sviralu pištaljku.

Gotovi su, — leti mlada,
Ne bi s njim se sastat rada;
Al na pragu crkve male
Što l' joj grudi zadrhtale?
— Tiho, tiho uz crkvicu,
Ko kolijevka uz majčicu:
Selsko groblje sjetno, milo
Svoja krila raskrililo;
Nov još križ na onom grobu
Na drugu ju sjeća dobu,
Tiho jecnu, — ne ču niko:
S Bogom majko, slatka diko!

Nitko ne ču, — crkva mala
Taj je uzdah pridržala;
Čuva ga za onu dobu,
Da ga vrati njoj u grobu,
Kad nevjesta ta će mlada
Tražit pokoj njenog hlada,
A sa njenih istih dveri
Šapnut grud će njene kćeri:
Snij, majčice, miljenice,
Bijela moja crkvičice!
Dajuć svakom sve što ište:
Krst, vjenčanje, pokojište.

II.

Lijepa moja mila gorice zelena,
Što li ti je danas na srdašce palo?
Mirisna po tebi trava povaljena,
Veselo sa tebe lišće popadalo;
Sakrilo se tvoje za oblake sunce,
Ne miriše cvijeće, ne pjevaju ptice,
Niti stado stresa srebropjeno runce
Na veselu pjesmu sitne sviralice.

Al veselo njekoč srce ti je bilo,
Dok su s tvojim granjem grlile se ovce,
Pastiru dok oko po tebi ronilo
Uz slađanu pjesmu sjetne si ljubovce,
Što no mu je one dozivala dane
Kad uskoku djedu tuđinac dosudi
U ove se puste zakovati strane,
Da junačko srce zatre mu sred grudi.

Tlačiteljem svojim branili su glave
Za mršavu plaću sokolovi sivi,
Pa ne dobiv ni te plaćice krvave,
Ne htješe od gladi umirati živi;
I da sam si steče česa mu ne dadu:
Eno gdje se junak po vrleti penje,
Vrebajuć ko sokol žrtvu svomu gladu,
Dok ga ne zatuklo u ovo kamenje.

Al ni tuj mu puška za'rđala nije,
I ovud tuđincu branio je pleća;
Na razornu stopu ljutog Osmanlije
Još i danas mnoga mogila nas sjeća.

Klonula je danas osmanlijska sila,
Rob je svoju službu dovršio tešku,
Trebalo je sad mu podrezati krila,
Ostaviti bijedi družinu vitešku.

A ti znadeš, moja gorice zelena,
Ostavljenoj tuzi utjeho jedina,
Kako l' ti je mnoga proplakala žena
Ne dočekav s vojne ni muža ni sina.
Ti si, moja mila gorice zelena,
Za utjehu škrinju mrtvačku joj dala,
I čula gdje djeca u tebi su njena
Za majčicom svojom tužno uzdisala.

Ti veselu pjesmu svatovsku si čula,
Al' i tihan uzdah vjerenice mlade,
Jer je prva njena ljubav poginula,
Pa nedragog sudba za vojna joj dade.
Kolijevčicu mnogom sokolu si dala,
Lijepa moja mila gorice zelena,
Kog od majke vojna mladog otrgala,
Ne vrativ ga nikad u naručja njena.

Lijepa moja mila gorice zelena,
Ti si bila svjedok veselju i tuzi,
I junačkom krvlju stoput pokvašena,
I pjesma i sreća bili su ti druzi.
Mnogom gromu ti si polomila krila,
Proplakala s mnogom kukavicom sinjom,
I svakog si svojim darom nadarila:
Kolijevkom i plugom i mrtvačkom škrinjom.

Lijepa moja mila gorice zelena,
Dok još tebe bijedan ovaj narod ima,
Njegvoj nadi krila nisu polomljena,
Naudit mu ne će ni žega ni zima.
Da poglede na njeg ljudi sa visina,
Uz malu bi pomoć digô se iz bijede;
Baš i tvoja tako procvate milina,
Kad proljetno sunce na krilo ti sjede.

III.

Oj vi gorski svećenici,
Neshvaćeni mučenici,
Nitko ne zna vašu tugu,
Nit vam jade ne poznaje;
Vi možete drug tek drugu,
Isplakati vaše vaje;
Sretnima vas ljudi misle,
A vas teške bijede stisle.

Snijeg praminja, bura vije,
Nigdje puta, staze nije;
Na vrletnoj gorskoj kosi
Što l' to jecnu, što l' to sinu?
— To svećenik starac nosi
Umirućem popudbinu;
Po smetovih teško kroči,
Da u bijedu nadu toči.

Sve je pusto, nigdje ništa,
Nigdje krova nit ognjišta,
Vjetar cvili, kiša lije -;
Podaleko iza gora.
Grom se ori, munja sije;
Tko do župnog stupa dvora
U to kasno noćno doba:
Valjda mrtvac iz svog groba?

Bijedan putnik, — služba zove
Njega ove u visove;
A župnik ga rado prima, —
Ta i kud bi mogô sade?

S njime dijeli sve što ima,
Tek mu svoje krije jade;
O puka mu zbori bijedi,
Da ga brani, da ga štedi.

Oj vi gorski svećenici,
Svog naroda prosvjetnici!
Vaše duše, srca trake,
Dal'ko siju, griju milo,
Praznovjerja goneć mrake,
Lomeć zloći krhko krilo,
Kroteć pučkoj strasti bijese,
S njih da svijet se ne potrese.

Kad se digne teška ruka
Izmučenog jadnog puka,
Zdvojnim mahom na gospodu,
Što mu sišu znoj sa čela,
Gaze pravdu i slobodu, —
Vaša riječca mudra, smjela
Rišuć Božjeg sina muke,
Sustavlja mu teške ruke.

Oj vi gorski svećenici
Božje pravde navjesnici!
Utješnici cvilnoj suzi
Prezrenoga, jadnog puka,
Jedini mu vjerni druzi
Posred sreće, posred muka,
Prezirom vam svijet to vraća,
Progon vam je svjetska plaća.

Kad vam s tuge srce svisne,
Kad vas ljuta boljet stisne,
Tko vas pita gdje vas boli?
Tko vam suzu da utomi?
Šuti, trpi; pjevaj, moli,
Makar da se srce lomi;
Tko još za vas da se brine,
Kukavice sred planine!

U pustoši, u samoći
Ostavljeni, bez pomoći,
Vašoj maloj u sobici —
Bog će zadnji dah vam čuti;
Ko cvjetići samonici
Tako ćete uvenuti;
Čedan grob sred vašeg stada,
To vam konac i nagrada.

Oj vi gorski svećenici,
Božjoj slavi žrtvenici,
Vaše suze, vaše jade
Kano cvijeće anđel kupi,
Da vam krasan vijenac dade,
Kad vam k smrtnom logu stupi;
Jer je vaše sve trpljenje
Bilo drugim na spasenje.

IV.[8]

Tjeraj ovce, djevojčice,
Preko vode tako lako,
Vedra gorska sokolice,
Čist tek gorski snijeg je tako.

Sve ti ovce već prođoše,
Šojčica tek ne će mala,
Sve se druge udadoše,
Samo ti si zaostala.

Crvenkapa na glavi ti,
Zlatnim vezom nakićena ; —
Tako mašta lijepo kiti
Sreću raja nesuđena :

Upletci[9] ti jošter zvone
Djevojačkih po ramenih,
A druge već suze rone
S ideala razorenih.

Čekaš ko što majka stara
Čekala je njekoč tvoja,
Dok ju vojno kod oltara
Vjenčao je poslije boja.

---

[8] Pjesnik u svojim objašnjenjima kaže da je ovu pjesmu ispjevao uz narodnu žumberačku pjesmu koja se pjeva : — „Tjeraj ovce, djevojko, tako lako ; Preko vode Korane, lagano ! Oj lagano ! — Pjesma se nalazi u Pjesmarici Antuna Dobronića, izdanoj u Zagrebu godine 1922.
[9] Upleci kose.

Čekaš dokle mladić koji
Tvoje srce čisto, mlado,
Vrlinom si ne osvoji,
Pa ćeš tad ga uzet rado.

Ah ! kad onaj to bi znao,
Što u grobu davno sniva !
— Na vojnici on je pao,
A ti tome nisi kriva.

Ne plači mi, čemu suze ?
Ta još nisi izgubljena ;
Ako njega Bog ti uze,
Nij' ti sreća polomljena.

Pusti samo suzam teći,
Suze liječe teže rane,
A i ti ćeš suzom steći
Veselije, sretne dane.

Još je rano, — svijet još štuje
Tvoga srca bol duboku,
Al već mnogi uzželjkuje
Za se suzu u tvom oku.

Tjeraj ovce, djevojčice,
Preko vode tako lako,
Vedra gorska sokolice,
Čist tek gorski snijeg je tako.

Sve ti ovce već prođoše,
Šojčica tek ne će mala ;
Sve se druge udadoše,
Ti si na čas zaostala.

Daj joj brate sjekiricu,
Da napravi mostić mali,
Da preveze Šojčicu
K onim drugim na obali.

Dok ti jednom drugi neko
Pruži ruku djevojčice,
Da te vodi tamo preko,
Gdje su druge drugarice.

V.[10]

Pokraj Gere, visokoga brda,
Otkud pogled na daleko pada,
Na brežuljke od kamena tvrda,
Do Metlike, do Karlovca grada,
Slovenija ravna opasiva
Žumberačke visoke klisure:
To sestrica tihan sanak sniva,
Brat dok s čela otklanja joj bure.
Glej vrhunce, plam gdje vituljače[11]
Dolaz turske naviještao sile;
Slušaj Kupu, gdje sudbinu plače
Dvih sestara što se rastavile.
Dok Hrvatska vene sirotica
A u sjeni Stjepanove krune,
Slovenija mila joj sestrica
Pjevat mora uz tuđinske strune;
Al će procvast njihova milina,
Kad ih sretna sastavi sudbina.

Pokraj Gere, visokoga brda,
Još se danas viđa krvav kamen.
Mogila je od kamena tvrda,
Čudna priča tumači joj znamen:
— Krvava je njekoč borba bila
Med Slovencim i med Žumberčanim,

---

[10] Pjesnik sam kaže u svojim objašnjenjima da je ovu pjesmu ispjevao u vezi sa narodnom žumberačkom pričom o „krvavom" kamenu.

[11] Mjesto „fitiljače", preko vitiljače — kao da bi riječ bila u vezi sa našom riječju „viti-vijem".

I bratska se često krvca lila,
A rad međe u toj gorskoj strani.
Pa kad im je dojadilo veće,
Smislili su — tako priča kaže —
Ljetnom zorom nek se na put kreće
Dvoje mladih da među potraže;
Istim časom sa obadv'je strane,
Sa djevojkom mladić krenut ima;
Njih četvero gdjeno se sastane,
Tuj nek bude granica med njima;
Bratskoj raspri tude grob nek' bude,
Mir i sloga nek' zavlada tude.

Planula je zlatoruna zora,
Sa istoka, sa žumberske strane,
Po vrletih, sred visokih gora,
Dvoje mladih pute gazi znane:
Dvoje mladih, momak i djevojka,
Ljubav im je razmahnula krila,
On tek znade: uz njeg je milojka,
A ona je njega tek vidila.
Mirisna se sagiblje malina,
Trnjem rad bi rastaviti drage, —
Slijepa ljubav ne vidi pelina,
Gleda samo do dv'je oči blage.
Uz pjesmice ljubovanke glase
Zamakli su niz vrlet daleko,
Mladim ljudma niti ne pozna se,
Da su zašli za granicu preko:
Niti vide dvoje drugih mladi',
Sa zapada gdje ih prestić radi.

Sa zapada na put se je dalo
Dvoje mladih iz slovenskih sela:
Vrlet tvrda, a sunašce sjalo,
Počinuli kraj gorskoga vrela;
Nisu vikle noge na kamenje,
Mekano je Slovenije krilo,
Vikle noge na meko busenje,
Pa njih dvoje tako prikasnilo.

Što će sada? — krivnja je velika,
Prikratiše zemljicu si rodnu,
Demon šapnu, — izniknu s vidika,
Sakrili se za busiju zgodnu —
— Dvoje dragih baš si vjeru dalo,
Da će svoji ostati do groba
Tad kamenje na glavu im palo,
Vrela krvca osula ih oba;
Nisu znali da je tako skoro
Njihov zavjet ispunit se morô.

Lješine im ponesli daleko
Za granicu da im zatru znamen;
Naspu cvijeća za ložje im meko,
Na njih teški navalili kamen.
Ko što njekoč u nebo zavapi
Topla krvca pravednog Abela,
Teški kamen krvi im se napi,
Kroz njeg krvca prosuktala vrela.
Zalud usov[12] i oluje guste
Na taj kamen često put su pale,
Vjetar cvili kraj mogile puste,
Još su na njem mrlje uvijek male.
Tiho, tiho u grobnici sniva
Dvoje dragih, s njima ljubav mrtva,
Bratska raspra svemu tomu kriva,
Oni su joj izmirnica žrtva.
Oj Slovenci! kad će doći doba
Da nam date ruku vrh tog groba?

Mili Bože! često sam se pitô:
Ako njekoč sve to Kranjska bila,
Čemu krvi toliko prolito,
Zašto taj je kamen nakvasila?
— Sve se pitam, al mi srce veli:
Djeda naših pokoljenje slavno
Krvcom svojom krš taj opustjeli
Kranjsku braneć — zaslužilo davno.

[12] Golemi smet snijega.

Nije, nije to Slovenac pravi,
Što Žumberak posvojit bi rado,
To su prsti tuđi i krvavi,
Kivni naše na bratinstvo mlado;
Ta naš cilj je da se sjedinimo,
Čvrsti krš taj — zlatan most nam budi,
Da se na njem bratski zagrlimo,
Istom pjesmom odlanemo grudi;
Tad i taj krvavi će kamen
Izgubiti krvavi si znamen.[13]

---

[13] Žumberak je u 12. stoljeću politički pripadao Hrvatskoj, zajedno sa metličkim i črnomeljskim kotarom — a crkveno zagrebačkoj biskupiji. Od 13. stoljeća, od kralja Andrije, do doseobe Žumberčana, u 16. stoljeću, i dalje do osnutka Vojne krajine, pripadao je Sloveniji. Zbog toga su Slovenci, prilikom razvojačivanja Krajine, postavili zahtjev da Žumberak bude pridružen Sloveniji. Oni su u tome samo toliko uspjeli da je Žumberak zadržao samostalan položaj, ali ovaj put na svoju štetu, to jest: došao je u upravnu vlast kraljevine Hrvatske, ali nije mogao da izvršuje izborno pravo za hrvatski sabor u Zagrebu.
Zapravo, Žumberak je zadobivao samostalan položaj već od doseobe Žumberčana, jer su oni imali svojega vojničkoga zapovjednika koji se izravno obraćao kralju. U feudalno vrijeme, dok je seljak bio kmet, vojničko uređenje kakvo su imali Žumberčani, vrijedilo je kao povlastica.
Danas, po najnovijoj podjeli, krajnji jugozapadni dio Žumberka pripada Dravskoj banovini, metličkom kotaru, a ostali dio Savskoj banovini, jastrebarskom kotaru.

VI.

Sa visokog brda gledam u doline,
Sunašce baš žarko hiti da počine;
Na podnožju brda, a pod cvjetnim granjem
Stoji selo, sunce uvenulo na njem;
Oko jedne kuće, zidane i bijele,
Kano uz kraljicu druge sitne pčele,
Stisnule se druge manje kućarice,
Kano oko ognja bijedne sirotice,
Ne bi l' tračak ognja i po njima pao,
Ne bi l' im prozeble kosti ogrijao.
Ne varaj se, druže! sirotinja ova
Bogataše hrani sred bijelih domova.

Oko one kuće zidane i bijele
Ko da čujem pjesme, sjetne, nevesele;
Prekjučer je umro gospodar toj kući,
Baš kad sunca cjelov planu umirući,
Danas mu je sprovod, pa sam i ja kren'o,
Vidjet bogataša tijelo izloženo:
— Još pred tri dana silan gavan bio,
Danas golim rukama krst obuhvatio;
Još je pred tri dana sijevalo mu oko,
Danas mu pod čelo upalo duboko;
Još je pred tri dana silne snove snovô,
Uzglavlje u grobu danas mu gotovo.

Što je ljudski život? — Kratko zimsko sunce,
Plane, pak već pane u grob za vrhunce;
A bogataš misli da će živjet dovijek,
A kad tamo, i on ko i drugi čovjek;
Uz sticanje zlata proteklo mu vrijeme,
Još ne reko dosta, a već sijedo tjeme;

Još ne mnogo vratit što je krivo steko,
A već smrtni znoj mu niz čelo poteko:
Pusto osta zlato, kletvu tek i suze
Sirotinje s' sobom[14] u grobnicu uze.
Pratila ga u lijes zadnja sunca traka,
Il to bješe žarka munja iz oblaka?

Zabili mu strugu, dočeli opijelo,
Bugarenje zače sjetno, neveselo;
Pazili su dobro bugariti[15] što će,
Ta za plaću svatko dobro djelo hoće.
Vidio sam suze, al što suze znače?
Sirotinja svojom nad propašću plače,
Što no taj bogataš njoj je pripravio,
Pa mu žele da ju pred Bogom platio;
A ne sjaju suze ko kamenje drago
Što no ih dobrotom pred Bogom naslagô.
Ne prate ga u grob sirotinjske suze,
Ta on sve im drugo osim plača uze.

Spustiše ga u grob, zidana mu raka,
Samac tude osta posred grobnog mraka;
Ne sjaju mu tude zlato ni taliri,
Samo na čas gore kupljeni dupliri.
Nije, nije samac, — jeka osta s njime:
Uzdisaja, kletve na njegovo ime;
Zidari što zadnji s njime su ostali
Tu su jeku s njime u grob zazidali;
Jer i njima njekoč učinio krivo,
Dok je jošter sretan u bogatstvu plivô,

[14] Ovakva oznaka — iako je samo oznaka pisanja ili pravopisa — potrebna je zbog toga da bi se „sobom" izgovorilo sa jačim „s". Ovakav izgovor vrijedi za sve slučajeve u kojima, zbog razlike u značenju, treba označiti fonetički nestanak jednoga konsonanta.

[15] Najprije „naricati za mrtvim", zatim uopće: „naricati, plakati". Bugarenje pripada u narodne običaje u Žumberku; ima ga i u drugim krajevima: u Crnoj Gori, Dalmaciji. Crnogorsko bugarenje iznio je Petar Petrović Njegoš u „Gorskom Vijencu".

Zaslugu im tešku otkidajuć s usta,
Što no ga su sada proklinjala pusta.

Zaravnali raku, a večernja zora
Pala mu je na grob i križ od mramora;
Pusto osta groblje, samo jedna žena
Još na grobu osta tugom polomljena;
Gorke suze roni nad grobnicom sina,
Što joj bio nada, utjeha jedina;
Jedino još nju je pomogô sirotu,
Nju jedinu još je imô u životu;
Suze roni majka, na grobnicu pada,
Grijehe svoga sina oplakat bi rada;
Ljubav dobre majke puno, puno može:
Hoćeš li joj molbu uslišat, o Bože!

VII.

Aj ne plači, moja sirotinjo bijedna,
Ta ti nisi tako prezrena ni mala,
Ako li si na čas i gladna i žedna,
Ako l' ti je sreća u grobnicu pala;
Ipak imaš nješta, čeg' bogataš nema,
Ili barem nije siguran posvema.

Ima jedan cvijetak, čaroban i ubav,
Cijeli svijet bi bez njeg crni bio pakô:
To je čista, žarka, nesebična ljubav,
Koja grije svakog milo i jednako,
Al' najrađe ipak u skromnosti cvijeta
Podaleko od tog gizdavog svijeta.

Zamijetit ćeš rijetko otaj cvijetak mali
U šarenoj vrevi sjajnih kavalira;
U zaglušne buke omamnijeh valih
Njezin sitni glasak nečujno zamira;
Niti slavi ona svoga čednog slavlja,
Gdje joj podla spletka zlobne zamke stavlja.

U palači sjajnoj zlato i kristali,
A dragulji rese zastore od svile,
Po mramoru meki sagovi su pali;
To je sjajni stanak gavanove mile;
Baš on sada do nje sav polomljen sjedi,
Pa u crne oči zamamne joj gledi.

Ah! da svoje srce hoće mu otvorit,
Da vidi je l' u njem njegva slika sjaje;
Da joj hoće srce ko usne govorit,
Da tek njega ljubi, tek njegova da je!

Kad bi znao koga pogled joj svojata:
Njega sama, ili nakit mu od zlata!

Sirota je bila, — za kesu dragulja
Rad su mu ju dali roditelji njeni;
U kavezu zlatnom ima sad slavulja,
Al sjetni mu glasi komu namijenjeni —
Da l' slobodi zlatnoj, za kojom si plače?
Il srebro il zlato bogate palače.

Ah! da može reći da je ôn ju steko:
Ne dragulji, nego srce njegvo vjerno! —
„Sveg ti evo zlata!" — često put joj reko,
„Tek me ljubi, ljubi žarko, neizmjerno!
Što će sve mu zlato kad ljubavi nema,
Ili barem nije siguran posvema!

A ti ipak znadeš, sirotinjo bijedna,
Da je tvoja ljubav nekupljena bila;
Kućarica tvoja mala je i čedna,
Ali ju je ona rajem prometnila;
I sve što imate, to vam ljubav stvara,
Što ste ju prisegli vječnu kod oltara.

Vjerenica tvoja nije pošla za te
Rad bogatstva tvoga, već rad tebe sama,
Niti si joj dao prstenove zlate, —
Čula tek je jeku sjetnih ti pjesama;
Smilila se njojzi tvoja sirotinja,
Ta sama je bila kukavica sinja.

Ne ljube te djeca rad bogatstva tvoga,
Već jer si im uvijek dobar otac bio,
Ljube svaki nabor čela nabranoga,
Jerbo si se za njih dosta izmučio,
Jer ostavljaš čisto i pošteno ime,
Jer pred svijetom mogu ponosit se s njime.

Ne ljube te ljudi rad zamamnog sjaja,
Već jer sveđ si vjeran plačidrug im bio,
Jer dobrota tvoja svakoga osvaja,
Jer poštenjem sve si selo okitio;

Okolina svojom nazivlje te dikom,
U srcu si svakom: malom i velikom.

Aj ne plači, moja sirotinjo mila!
Ta ti nisi tako prezrena ni mala;
Ljubav ti je svoje carstvo otvorila,
I najljepše svoje cvijeće ti je dala;
Lako ćeš pregorit svega svijeta blago,
Kad si steko što je srcu tvome drago.

VIII.

Ja vas gledam, gledam, kućarice male,
Što no ste ko suze po kamenju pale;
Sadanju i prošlu poznam vam sudbinu,
I sunašce sreće i žalosti tminu;
Pridigô sam često s vaših tajna velo,
Kolijevčicu vidjeh, svate i opijelo.

Mili bože! tužna vremena su bila,
Krajinom je ropstvo razastrlo krila;
Krajišniku puška srasla se uz pleća,
Kućni tihi život rijetka bila sreća;
Daleko na straži po čitave dane, —
Bog je samo znao njegve ljute rane.

Oj krajino moja, krvava haljino!
Rijetko tvom je sinku sunca tračak sin'o;
Rijetki stekô sretnik poslije dugih jada
Službu kod oltara, u njoj tek da strada;
Tople krvi drugog okvasili vali,
Časničku dok zvijezdu pred smrt su mu dali.

Da ste zdravo, mile kućarice male!
Kolijevčicu mnogom sokolu ste dale,
Što no vam je ime proslavio svijetom,
Nakitiv vas slave neuvelim cvijetom.
Otadžbini, crkvi i carstvu ste dale
Umnike na glasu, slavne generale.

Tuj kraj onog malog okna bez stakala
Njekoč im je čedna kolijevčica stala;
Plakali su do njeg ko dječica bijedna
Ko i druga djeca i gladna i žedna:

Dok im sreća sjajne ne otvori dvore,
Što i danas slavom njihovom se ore.

Postali su slavna, visoka gospoda,
Al rijetki se od svog odmetnuše roda;
Dobrotom im ove krši obasute, —
Još i danas mnoge sirote ih ćute;
U zahvalnih suza bisernom sjaju
Spomen im se čuva u rodnome kraju.

Blago njima! Nikad ugasnuti ne će
Sjajni tračak sunca negdanje im sreće;
Kano dragulj kamen u suzah se sjaje,
I te bijedne uvijek proslavljuje kraje,
Rasvjetljujuć jadnog siromaštva tmine,
Ne dajuć da nada u srcu im gine.

Drukčije je danas pokoljenje mlado,
Hladni vjetar vijeka i njeg je savladō;
U tom hladu svijetli njegvi traci ginu,
Čestitu mu što su kitili starinu;
Polomljeni križi starih vrh grobova, —
Još je malo živih slavnih mu sinova.

Aj vi moje mile kućarice male!
Što no ste ko suze po kamenju pale,
Ispod vašeg krova stupao sam često
U to milo, sveto pokojišta mjesto,
Prateć u grob oce i majke vam mile,
Blagoslov što živ su pod krovom vam bile.

Sad je s njima zadnja traka iznesena
Iz poštenih onih, al tužnih vremena;
Nove dobe sunce u kuću vam sinu,
Nosi li vam svijetlo il crniju tminu?
Ja sam suznim okom gledao u grobu
Gdje uz starce staru sahranjuju dobu.

Gledao sam čudne križe vrh grobova,
Čitao sam na njih zlatna, sjajna slova;

Tuj časnici sniju i druga gospoda
Pokraj drugog svoga siromašnog roda;
Kolijevčica ista sve je odnjihala,
Zemljica im ista pokojište dala.

Gledao sam stare križe polomljene,
Gledao sam davne i junačke sjene;
Mir u grobu vami! proslavljene kosti,
Zvijezde iz davnine, zalog budućnosti;
Makar teška bijeda propašću nam prijeti,
Vaše slave bar nam ne može oteti.

IX.

Oj visoki bregovi nada mnom,
I crkvice s tihim pokojištem,
I ti goro s tugom svojom mamnom,
Zaludu vam svijetom para ištem.
Da ste zdravo, omiljeli druzi,
I ti vedra gorska sokolice,
Potočiću, sličan žarkoj suzi,
Što no pada pustinji niz lice ;
I ti Gero s krvavim kamenom,
Vi sirote i vi bogataši,
I ti starče sa sijedim pramenom,
I vi djeco, anđelići naši !
Da ste zdravo, gospodo visoka,
Što svog roda prezirali niste,
Niti od njeg odvratiste oka,
I tugu mu često ublažiste,
Boreći se tuđinska da sila
Hrvatskoj ga ne otme iz krila.

Hrvatska je majka naša mila,
Njeno uvijek grijalo nas sunce;
I kad nju je tuga oborila,
Suza osu i naše vrhunce.

Ove bijedne kućarice male,
I vrletne, al mile planine
Hrvatskoj su mnogu silu dale,
Mnogi ponos mile otadžbine.
Djedovi nam, uskočki sokoli
Krš taj krvlju svojom nakvasili :
Ako ništa, krš su bar taj goli
Kroz vjekove teško zaslužili.

A to rijetko mironosno cvijeće,
Na mogilah, u krvi procvalo, —
To su suze obranu proseće,
Da nas ne bi od majke kidalo ;
Milije nam siromaštvo njeno,
Neg' tuđinstvo zlatom nakićeno.

IZ „JESENČICA“

X.

DRAGOMU ŽUMBERKU

Oj vi moje mile vrletne planine,
Često l' vaša slika u duši mi sine,
Kada zlatno sunce za goru se sklanja —
Ko dosnivan sanak moga mladovanja.
Nikada mi duša zaboravit ne će
Vaše gorskim miljem prodahnuto cvijeće,
Ni tolike drage prijatelje moje,
Što ih grobni mrak već davno pokrio je;
Ah! to bješe davno, — al sve mi se čini,
Da su opet negdje u mojoj blizini.

Koliko li puta čeznja me savlada,
Duša bi mi k vama poletjeti rada,
Da na grudim vašim otpočinem dragim;
Među onim ljudma čeličnim i blagim,
Daleko od svake raskoši i sjaja;
Na visoku brijegu, u blizini raja,
Kud zavisti zlobne ne dopiru krila, —
Gdje je ljubav svoje čadorje razvila,
Gdje miriše duša kano gorsko cvijeće,
Kuda trulež svijeta nikad doprijet ne će.

Oj vi moje mile vrletne planine,
Za vama mi srce uzdiše i gine, —
I nikada dosta prežalit ne ću,
Što ostavih s vama i svu svoju sreću;
I u vama tuga pohodit me znala,
Al se nekud lakše pretrpjeti dala:

U tišini slatkoj, daleko od ljudi,
Kojima je zloba otrovala grudi,
I ne mogu tuđe osjetiti boli,
Nit im osim sebe ikog srce boli.

Često k vama mašta povede me sjetna,
U slobode zlatne boravišta cvjetna,
I s visoka brijega gledam u daljinu,
Mladosti gdje danci u nepovrat ginu;
Oko mene groblje sahranjenih nada,
Isplakanih suza, pretrpljenih jada;
Nada mnom se sfinga budućnosti vije,
Kakvu l', Bože, tajnu u grudima krije?
— Ko da je od nekud hladni vjetrić pirn'o —
Al u tamne oči ja joj gledam mirno.

Oj vi moje mile žumberske planine,
Često l' vaša slika u duši mi sine,
I često mi dušu slatka sanja svlada,
Još bi barem jednom ugledat vas rada,
I pohodit mjesta suzom pokapana,
Gdje u grobu leže nade mladih dana;
Još bih rado dahn'o miris vašeg cvijeća,
Grijo se na suncu vašeg pramaljeća;
I kad jednom dođe mog života zima,
Rado bih na vašim počinut grudima.

XI.

BEZ VJERE

Nestade božanstva, i neba i pakla,
Ljudska im premudrost učinila kraj.
„Tvar i sila", vele, prauzrok je svemu,
Samom u čovjeku pakō je i raj.

Besmrtnost je duše: tlapnja, kažu, pusta:
Utrne li život, duša umre s njim;
U rasulu i u sastanku atoma
Obnavlja se život, a i svemir s tim.

Al na upit: otkud i „pratvar i sila",
Tko l' izvodi njeno kretanje i sklad,
Vjekovima čovjek odgovora traži, —
Bez njeg bi po sebi ostao i sad.

Otklanjajuć svijetlo objave božanstva,
Upiruć se u svog umovanja slijed,
Što zaranja dublje u dubine tajni:
Sve mu gušća tmina zatamnjuje gled.

Kreševu u teškom borbe za opstanak,
Na čas tek rasulu otet bi se rad,
Očaj svoje crne za njim pruža kandže,
Nit ga krijepi vjerom obasjani nad.

Uzaludu zvuci zvona sa zvonika
Zanose mu misō u nevidiv svijet, —
Salomljenih krila tek se zemlje hvata,
Ko savenut bijedni bez mirisa cvijet.

Al života kada gasnut stane svijeća,
Vječnost će kroz njezin zadnji sinut plam,
Očajniku bijednom onosvjetskog sunca
Blijedo će na čelo prvi pasti pram.

Ugledat će, pred čim zaklanjō je oči,
Bez čeg mu je život pust tek bio san —
Sav taj prazni život bez vjere i nade
Vječnosti će svijetlom bit mu obasjan.

IZ „IZABRANIH PJESAMA“

XII.

MAJCI

Srebrna je tvoja kosa,
Lice ti je već uvelo,
Umorne su tvoje ruke,
Klonulo je tvoje čelo:
Ko sred groblja crkva mala,
Kada na nju sniježak pane,
A oko nje sahranjeni
Ljuti boli, sjajne nade;
Kandioce u crkvici
Sipa svijetlo i toplinu,
Majko moja! tako gori
Tvoje srce svome sinu.
Kroz oluju mog života,
Iz daljine, iz tuđine
Nose mene misli moje
Crkvi duše materine.
Ogrijane, posvećene
Na tom dobrom srcu tvomu
Vraćaju se s blagoslovom,
Sreću noseć mojem domu —
Pa se zato molim Bogu
Da poštedi sijede vlasi,
Da još dugo u crkvici
Kandioce ne ugasi.

XIII.

SELJAK

Čovječanstva u proljeću, u vremena stara,
Na toj zemlji cvalo carstvo seljana ratara,
Tad je seljan, ratar, bio posljednji i prvi.
Tad još ne bje lude bajke o plavetnoj krvi,
Već je svaki ono bio što je i vrijedio,
Ponajbolji, vrlinom se nad drugim izvio;
Trnjem nisu još zarasli puti pravednika,
Nije bilo gotovana, raje ni silnika,
Čovjeka još nije znanost vukla na bespuće,
Ljubav mu je bila vođom, i to srce vruće;
Čovječanstvu uz kolijevku vjerno ljubav bdila,
Nad njim vjera uzdanica nadvila si krila,
A za himbu, laž i spletku još se nije znalo,
Samo s r c e izgubljeni raj je spominjalo.
Stidio se nije niko kolijevke si čedne,
Nit je braće prezirom si ražalio bijedne;
Oj! proljeće čovječanstva za uvijek nam ode:
Krv i vatra razdijeliše kmeta od gospode.
Iz daleka na jug topli sniježnih iz Karpata
Ratarsko je došlo pleme Srba i Hrvata,
Lijepu zemlju osvojiše junačkom si rukom,
Pa ju u raj pretvoriše motikom i kukom;
Junački su odbijali svih navala slotu,[16]
Blago srce vuklo ih je k ratarskom životu,
Podigoše gradove si i pitoma sela.
Na braniku ognjišta im krvca tekla vrela:

---

[16] Silesija.

Kad je dušman svjetlost krsta osut htio tminom
Zapad se je zakrilio našom otadžbinom;
Zemlju, krvcom okvašenu, umivahu znojem
Djedovi nam, mučenici na ognjištu svojem.
A dok zapad sunčao se na prosvjete žaru
Smijao se rodu našem: vojniku - rataru.
Zamuknula trublja bojna — liječile se rane,
Prosvjeta je svijetlo lila na sve strane svijeta,
Na vojnika siromaha nit se ne sjetiše:
Spasao je prosvjetu im, ne treba ga više.

*

Krivo smo ti učinili, seljače naš tužni,
Mnogo smo te zapustili, mnogo smo ti dužni:
Ti nas hraniš svojim znojem, svojih ruku žuljma,
Na srcu ti nikle pjesme, knjige nam dragulji,
Što je krepkog naraštaja, u tvom krilu niče,
Ti si nama dao vođe, vječni naš patniče!
A to malo spomenika narodnog života,
Zahvalnost je podignula sinova sirota;
Gotovi su dvorovi nam znanja i umijeća:
Tebe li se, moj seljače, naša znanost sjeća?
Znanosti li sveta rosa tvoje srce poli,
Da l' nam knjiga olakšala tvoje ljute boli?
Ah! puno se pjeva, piše, mudruje se mnogo,
Tek o tebi ponajmanje, siroče ubogo!
Pak zato su slaba krila poduzećma svima
Jer smo tebe zapustili kog najviše ima;
Pak zato nam cvijeće knjige umire bez ploda,
Nit je niklo, nit je palo na srce naroda.

*

Al se ne boj, moj seljače! doć' će tvoje vrijeme,
Tvoja djeca prosvijetljena skinut će ti breme.
Prestati će surov prezir izmoždenog vijeka,
Tebe — čila, zdrava — ljepša budućnost mi čeka.
Čuvaj samo svoje srce, svoje običaje,
I nek tvoja lijepa duša starom vjerom sjaje;
Nju mi čuvaj, taj amanet junačkih djedova,
Sveti kanđel[17] posred tmina, bura i gromova.

---

[17] Govorilo se: kandilo, kandil; kanđelo, kanđel: prevladao je prvi oblik.

Protri oči, uvijek spreman na braniku budi,
Rad bi ti ju ljute guje iščupat iz grudi,
Raskoši bi otrovom te napojiti rado,
Pepelom bi rado stvorit tvoje srce mlado;
Trulež vijeka rad bi tvoje oskvrnit ognjište,
Sačuvanu, čilu, zdravu tvoju krvcu ište —
Onu krvcu, naslijeđenu od slavnih djedova,
Posvećenu svetom borbom tolikih vjekova,
Na braniku svijetlu krsta što toliko tekla,
Što je vječno pravo ljepšu na budućnost stekla.

XIV.

SMRT

Na umoru, bolom salomljena,
Svoga vojna mlada grli žena ;
Na grud stiska dva maljušna čeda
I od njih se otrgnuti ne da.
Ponoći je, — sveta je tišina,
Tek što plače sjetna mjesečina ;
Suzan pogled na jadnicu baci,
I opet se sakri za oblaci'.
Čudne sjene po stijeni se krile,
Uspomene iz prošlosti mile.
Teški kašalj sapinje joj grudi,
Glava gori : „Smilujte se ljudi ;
Na što smrti ovaj život mladi,
Spasite me mojoj siročadi !"
— — —
Opet kašalj, opet muke nove,
S a m a smrt si u pomoć već zove.
Sitna djeca tužno zaplakaše :
„Stišaj, Bože, boli majke naše !" —
Gle, kroz prozor mjesečina blijeda
S njenog lica otrgnut se ne da. —
I tihano na uzglavlje klone,
Da u sanak spokojan utone,
Sklopile se oči umorene,
...Tiho, tiho... kraj postelje njene
Nevidivno neko se nadvio,
Na čelo joj ruku položio ;
Mekim glasom ko da šapće neko :
„Probudi se, ustani se, seko ;

Sa mnom ajde u baščicu malo,
Ne bi li ti grudim olakšalo."
...I posluša, i diže se lako,
— Il joj se je pričinilo tako ; —
Ruku pruži divnoj, stranoj ženi,
Sva blažena na grudima njenim.
Srknu svježeg mirisnoga zraka ;
Oj kako je bólja sad joj laka !
Srcu bi se zapjevati htjelo,
Ko da bolno ostavi ju tijelo.
Divna ponoć, mjesečina sjajna,
Uz nju žena, ljepotica rajna, —
Rosno cvijeće, ko sitni dragulji :
„Bože, Bože, život mi produlji !"
...Okrenu se, — što joj vide oči ?
— Njezin vojno gorke suze toči,
Dvoje djece, dva anđelka mila,
U gorkom se plaču zagrlila.
— „Zašto plaču ?" — okrenu se k ženi ;
Al sa lednih usta začu njenih :
— „Ja sam samrt, — ti si moja žrtva ;
Oni plaču, jer si ti već — mrtva !"

SADRŽAJ